

IRAK TÜRKLERİNİN TARİHSEL SEYİR DEFTERİ VE KARŞILAŞTIĞI ÇOK BOYUTLU SORUNLAR

PROF. DR. MAHİR NAKİP

Öğretim Üyesi ÇANKAYA ÜNİ.

“

Osmanlı devrinde bu bölgede ya Safevilerle çatışma yaşanmış ya da ayaklanan bazı Arap ve Kürt aşiretlerinin isyanları bastırılmıştır. Türkmenlerin de böyle bir talebi veya iddiası olmadığı için Osmanlı yönetimi ile bir sorunları olmamıştır. Kaldı ki genelde Türkmen halkı Kerkük, Erbil ve Musul gibi büyük şehirlerde ve bu şehirlerin yakın çevrelerinde yaşamakta, diğer halklara nazaran daha şehirli, tahsilli ve aydın kimliğe sahiptir.

”

Osmanlılar devrinde 1534-1918 Irak'ta yaşayan Türklerin, diğer halklar kadar huzur ve sükûnet içerisinde yaşadıklarını söyleyebiliriz. Bu dönem içerisinde Osmanlı yönetiminin, dinine, mezhebine, meşrebine veya etnik yapısına bakmaksızın Irak halkları ile bir problemi olmamıştır. Zaten Osmanlı devrinde bu bölgede ya Safevilerle çatışma yaşanmış ya da ayaklanan bazı Arap ve Kürt aşiretlerinin isyanları bastırılmıştır. Türkmenlerin de böyle bir talebi veya iddiası olmadığı için Osmanlı yönetimi ile bir sorunları olmamıştır. Kaldı ki genelde Türkmen halkı Kerkük, Erbil ve Musul gibi büyük şehirlerde ve bu şehirlerin yakın çev-

relerinde yaşamakta, diğer halklara nazaran daha şehirli, tahsilli ve aydın kimliğe sahiptiler.

SÖMÜRGE DÖNEMİNDE TÜRKMENLER

İngilizler Irak'ı, doğrudan veya Şerif Hüseyin'in sülalesi üzerinden 1958 yılına kadar yönettiler diyebiliriz. Bu süre içerisinde Türkmenler zaten Osmanlı bakiyesi olarak görüldü ve resmen olmasa da fiilen hassas görevlerden uzak tutuldular. Yine bu süre içerisinde zengin bir petrol havzası olan Kerkük hassas bir şekilde yönetildi. Belediye başkanlarının çoğu Türkmenlerden oluşurken, sadece bir defa Türkmen bir vali tayin edildi

o da Türkmen toplumu tarafından dışlanmıştı. 1940'lı yıllarda bir tarım projesi gereğiyle Havice ve Düceyl tarım projeleri yürürlüğe sokuldu ve bu yolla güneyden Arap Ubeydi ve Cuburi aşiretlerinin bazı kolları güneyden getirilerek Havice'ye yerleştirildi. Bugün Havice, Kerkük'ün 400-500 bin nüfuslu en büyük ilçesi olup tamamen Arap nüfusu ile meskündür ve merkez ilçe kadar bir nüfusa sahiptir.

1958-1967 yılları arası her ne kadar rejimin adı cumhuriyet olmuşsa da ihtilallerin ve kargaşaların bol olduğu bir dönem olmuştur. Türkmenlerin Kerkük'te

maruz kaldıkları en büyük katliam, 14 Temmuz 1959 tarihinde meydana gelmiş ve artık Türkmenler tamamen hedef tahtasına oturtulmuştur denilebilir. Bu tarihe kadar özellikle Kerkük'te yaşayan Türkmenlerin meseleleri ve gördükleri muamele merkezî yönetimle alakalıydı. Ancak 1959 Katliamı'ndan sonra bu denkleme artık Kürdistan Demokratik Partisi de dâhil olmuştur. Aslında bu müdahale biraz da o dönemlerde şiddetlenen ABD-Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaşın bir sonucu niteliğindedir. Nitekim katliam sırasında Türkmen evlerinde asılı olan ve Türkiye'yi andıran her türlü resim ve tablolar indirilerek Peşmergelerin ayakları altına alınmıştır.

“

Baas iktidarının, Türkmenleri tamamen Arap potasında eritme gibi bir hedefi vardı. Nitekim köklü Türk Bayat aşiretinin bir kısmı baskı neticesinde bir kısmı da maddi teşviklerle kendilerini Arap yazdırarak milliyetlerini değiştirmişlerdir.

”

BAAS DÖNEMİNDE TÜRKMENLER

1968-2003 Baas dönemi belki Türkmenler için en kâbuslu yıllar olmuştur. Çünkü ideoloji olarak tamamen Arap ırkçılığı üzerine inşa edilen Baas iktidarının, Türkmenleri tamamen Arap potasında eritme gibi bir hedefi vardı. Nitekim köklü Türk Bayat aşiretinin bir kısmı baskı neticesinde bir kısmı da maddi teşviklerle kendilerini Arap yazdırarak milliyetlerini de-

ğiştirmişlerdir. Ayrıca güneyden yüz binlerce Arap vatandaşa aile başına 10 bin dinar verilerek Kerkük'e getirilip şehir Araplaştırılmak istenmiştir. Bugün bile bu Araplar on binlikler olarak anılırlar. Türkmenlerin Kerkük'te tayinleri tamamen yasaklanırken, emlak alımları da sınırlandırılmış ve bir Türkmen ancak bir Arap'a gayrimenkulünü satabilir duruma gelmiştir. 1980'den sonra cana kıyımlar da başlamıştır. Nitekim Kerkük'te ve Tuzhurmatı'da ciddi sayıda Türkmen idam edilmiş ve Beşir köyü yerle bir edilmiştir. 1991 Tazehurmatı ve Altınköprü katliamlarıyla bu kıyım devam etmiştir. Hasılıkelam Türkmenlerin en kâbuslu yılları gerçekten Baas dönemi olmuştur.

İŞGAL VE DAEŞ TERÖRÜ DÖNEMİNDE TÜRKMENLER

2003 yılında ABD'nin, Şii ve Kürt muhalifleri arkasına alarak Irak'a yaptığı müdahale yeni bir düzen getireceğine düzensizlik ve başıboşluk getirmiştir. 1 Mart 2003 Tezkeresi'nin TBMM'de reddedilmesiyle Türkiye devreden çıkınca hem Türkiye hem de Türkmenler siyasi süreçten dışlanmışlardır. Bu da bir taraftan İran'ın hâkimiyet alanını genişletmiş, diğer taraftan da Türkmen gücünün zayıflamasına ve bölünme noktasına gelmesine sebep olmuştur. Kürt Peşmergelerin, ABD'nin yardımıyla Kerkük'e, Tuzhurmatı'ya ve Musul'a dolmaları bir emrivaki doğurmuştur. Kerkük ve Tuzhurmatı'da 2017 yılına kadar devam Kürt yönetimi döneminde çok sayıda Türkmen siyasetçi, aydın, doktor ve iş adamı faili meçhul cinayetlere kurban gitmiş ve özel-

likle de Tuzhurmatı'da birçok patlamada yüzlerce Türkmen şehit düşmüştür. Bu emrivaki, bugün her ne kadar Peşmergeler Kerkük'ten çıkmışlarsa da yüz binlerce Kürt'ün Kerkük'e kalıcı şekilde yerleşmesine ve binaenaleyh parlamentoda 12 sandalyelik kontenjanın yarısını Kürtlerin ele geçirmesine sebep olmuştur.

2014 Haziran'ında DEAŞ'ın Irak'a nüfuz edişinden kısa bir süre sonra Telafer, Beşir ve Emirli gibi Türkmen şehirleri dâhil, Irak'ın takriben %25'i terör örgütünün kontrolüne girdi. Amerikalılar tarafından 2003 yılından 2014 yılına kadar eğitilen Irak ordusu adeta buharlaşmış ve Kürt bölgesi yönetimi de bana dokunmayan yılan bin yaşasın anlayışıyla hareket ederek tepki koymamıştır. Toplam 500 bine yakın Türkmen, bin yıldır yaşadıkları şehirlerden göç etmek zorunda kaldı, yüzlercesi de DEAŞ tarafından ya kaçırıldı ya da öldürüldü. 2017 yılında DEAŞ çekildikten sonra tahrip edilen birçok şehir yavaş yavaş imar görürken Telafer, Bastamlı, Yayçılı, Beşir ve Emirli gibi Türkmen yerleşim şehirleri hiçbir devlet hizmeti görmediği için 500 bin göçmenin en fazla 200 bini şehrine dönüş yapabilmıştır. Geri kalanı Türkiye'de ve Irak'ın muhtelif yerlerinde sığınmacı olarak yaşamaya devam etmektedir.

Bu kısa serdedilişte bir asır içerisinde Irak'ta yaşayan Türklerin her gün nasıl nüfus, güç ve nüfuz kaybettiğini gördük. Sosyolojik olarak şehirli, eğitilmiş ve aydın bir sosyal tabaka daha naif, kırılmış, tez pes ve zorlanırsa göç eden bir sınıftır. Türkmenler de büyük ölçüde bu tasnife giriyor. Acaba bu-

günün irdelenmesiyle geleceğe nasıl bakılmalı ve Irak'ta Türkmen varlığı nasıl korunmalı sorularını cevaplandırmaya çalışalım.

TÜRKMENLERİN MEVCUT DURUMU VE GELECEK SENARYOLARI

Doğrusu ne bugün Türkmenlerin durumu iyidir ne de gelecekleri parlak görünmektedir. Çünkü Irak'ta genel gidişat zaten kötüye doğrudur. 18 yıllık Irak'ın seyir defteri hep yağmurdan fırtınaya ve fırtınadan kasırgaya doğru gidiş yönündedir. Irak, böyle devam ederse ömür boyu koalisyonlu hükümetlere yani paylaşım esasına dayanan bir sisteme mahkûm edilecektir. Şu anda bile sadece bakanlıklar değil, en basit idari görev bile siyasi gruplar tarafından parayla satın alınmakta, rüşvet denen afet ülkenin en küçük hücrelerine kadar sirayet etmiştir. Irak, her zaman İran-ABD-Körfez ülkeleri üçgeni arasında mücadele sahası olurken, Kürt yönetimi ile Bağdat yönetimi arasında pazarlıklar sürekliliği devam edecek; siyasi, iktisadi, sosyo-kültürel mesafe kopana dek devam edecektir. İşsizlik, ekonomik bunalım, yoksulluk, istikrarsızlık, güvensizlik gibi olumsuzluklar toplumda patlamalara ve isyanlara sebep olacağı benziyor. Bu buhran Irak'ı nereye kadar götürür bilinmez. Ama bu geminin içinde Türkmenlerin de olduğu açıktır. Netice itibarıyla Türkmenler bir asırdan beridir Irak toplumunun mağdur bir dilimidir.

Genelden özele meseleyi indirgersek Türkmenlerin bugünü ve geleceğini üç boyutta ele almak gerekir: Siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel. Irak'taki gelişmelerin bir

yansıması olarak, Türkmenler arasında da siyasi bölünmüşlük giderek artış göstermektedir. Şii temayüllü siyasi partiler ve milliyetçi siyasi ayrışmayı gösterirken, her iki cemahta mikro ayrışmalar da olmaktadır. Bütün bu bölünmeler, siyasi şahsiyetlerin bir araya gelmelerine ve en azında Kerkük'ün geleceği, Telafer ve Tuzhurmatı gibi ilçelerin il olması gibi temel konularda birleşmelerine mâni olmaması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ancak asgari müşterekliklerin dışında aralarındaki geçimsizlik oldukça fazladır. Siyasi partilerin tek çatı altında birleşmeleri mümkün olmamakla beraber, belki siyasi müştereklikleri arttırmanın en demokratik ve akılcı yolu, yetkileri iyi tanımlanmış bir meclis çatısı altında partilerin bir araya gelmesidir.

1991-2003 yılları arasında uygulanan ambargo Irak ekonomisine büyük bir darbe vururken 2003 yılından sonra ambargonun kalkması ve petrol gelirlerinin artması, büyük bir finansal ekonomi doğurdu. İthalat serbestisi, serbest ekonomik düzenlemeler, maaşların artması, devlet ihalelerinin fazlaşması piyasada büyük bir hareketlilik yarattı. Ancak anarşi, iktisadi faaliyetleri de kapsam alanına aldı; orta sınıfı iyice küçülterek bir taraftan çöplükten yiyecek toplayacak sefil bir sosyal tabaka, diğer taraftan milyarlarca dolarlık servete sahip nevezuhur zenginler ortaya çıkardı. Hâliyle bundan Türkmenler de nasibini aldı. Her ne kadar çöpten yiyecek toplayan insanları yoksa da işsizlik, Türkmen gençlerini birçok kötü alışkanlıklara ve göçe zorlamaktadır

denilebilir. Güvenliğin olmayışından mütevellit, her ne kadar Irak'ta üretim yapılamıyorsa da küçük sermayeleri bir araya getirerek Türkmen arazileri üzerinde küçük ve orta ölçekli teşebbüsler kurulabilir. Ancak bunun için gençlere öncülük edecek tecrübeli tekniker eleman desteği gerekecektir.

“
Özetlemek gerekirse Irak'ta Türkmenlerin en önemli sorunları, kendilerine has bir bölgelerinin veya vilayetlerinin olmayışıdır. Onları Irak toplumundan tecrit etmek mümkün değildir.

”
Türkmenlerin belki en rahat olduğu taraf sosyo-kültürel yapılarıdır. Çünkü Türkmenlerin aile yapıları sağlamdır. Akraba ilişkileri, yardımlaşma ve sosyal dayanışma toplumun bütün farklı kesimleri arasında yaygındır. Mesela fuhuş, esrarkeşlik ve hırsızlık gibi davranış bozuklukları Türkmenler arasında Irak geneline kıyasla minimum düzeydedir denilebilir. Ayrıca Türkmenler Baas döneminde sınırlı düzeyde kültürel faaliyetler düzenleyebilirken bugün televizyonları, gazete ve dergileri, sosyal medyaları yoluyla birbirleriyle güçlü bir kültürel bağ kurabilmektedirler. Özetlemek gerekirse Irak'ta Türkmenlerin en önemli sorunları, kendilerine has bir bölgelerinin veya vilayetlerinin olmayışıdır. Onları Irak toplumundan tecrit etmek mümkün değildir. Dolayısıyla dış güçler Irak'ın (her türlü siyasi ve ekonomik) işlerine karıştığı sürece Türkmenler de desteğe muhtaç olacaklardır. ■